

Turizm ve Yoksullaştırıcı Büyüme

H. Önder SARIDOĞAN

Öğr. Gör., Bozok Üniversitesi Sorgun Meslek Yüksekokulu

onder.saridogan@bozok.edu.tr

Dilek ÇETİN

Yrd.Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

dilekctin@kku.edu.tr

Öz

Turizm kazandırdığı döviz geliri ile ülkelerin kalkınmalarına olumlu katkıda bulunan sektörlerin başında gelmektedir ve bu sayede bütçe ve cari açıkların kapatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Turizm faaliyetlerinin arttığı bölgelerde yeni çalışma alanlarının açılması sağlanarak işsizlik oranı azaltılabilmektedir. Turizm sektörü ileriye ve geriye dönük bağlantılı yüksek sektörlerin başında gelmektedir. Bunun yanı sıra turistlerin yaptığı harcamalar bu mal ve hizmetleri sağlayanlara gelir kaynağı yaratmaktadır. Bu mekanizma sermaye birikimi ve refah artışına katkıda bulunmaktadır. Yoksullaştırıcı Büyüme kavramı, dış ticaret hadlerindeki bozulma sonucu, ekonomik büyüme ülke refahını eskisinden daha düşük bir düzeye indirebileceğini göstermektedir. Bu çalışmada panel veri yöntemi kullanılarak toplam ihracatının içinde turizm gelirlerinin payı artışının ekonomik büyümeye etkisi araştırılmıştır. OECD ülkeleri haricindeki ülkeler turizm gelirlerinin ihracat içindeki payındaki azalış ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Büyüme, İhracat, OECD, Panel Veri.

Tourism And Immiserizing Growth

Abstract

Tourism has an favourable contribution in development of countries with the gain in foreign exchange earnings of the country, and thus plays an important role in the closure of the budget and current account deficits. With increased tourism activities in the region, the unemployment rate can be reduced by providing the opening up of new working areas. The tourism sector is one of the sectors with high forward and backward linkages. The expenditure incurred by the tourists are the source of income to the people who provide these goods and services. This mechanism is also contribute to the accumulation of capital and increase in prosperity. As a result of the deterioration in the terms of trade, the concept of immiserizing growth shows that the economic growth might lower the country's welfare than before. In this study, the effect of the share of tourism receipts in exports on economics growth is investigated by utilizing the panel data methods. Except the OECD countries, the decline in the tourism receipts in the share of exports positively affects the economic growth.

Keywords: Tourism, Growth, Export, OECD, Panel Data.

1.Giriş

Turizm, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya ekonomisinde hızla büyüyen en büyük sektörlerden biri olmuştur. Sektör hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkı yapmış, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından hayati öneme sahip bir konuma gelmiştir.

Turizm, hizmet sektörü kapsamında yer alır ve birçok alt hizmetleri bünyesinde barındırır. Konaklama, yeme-içme, ulaştırma, seyahat acenteleri ve tur operatörleri, el sanatları ve hediyelik eşya üretimi, araba kiralama şirketleri, eğlence sektörü faaliyetleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşların faaliyetleri gibi hizmet grupları turizm sektörü ile yakından ilişkilidir (Usta, 2001: 107). Sektör kuruluş aşamasında sermaye yoğun bir yapıya sahip olsa da faaliyet aşamasında emek yoğun bir yapıya sahip olduğu için istihdam yaratmada etkilidir.

Tablo 1’de 2014 yılında dünya genelinde en çok turizm geliri elde eden ilk on ülke gösterilmiştir.

Tablo 1: 2014 Yılında Dünya Genelinde En Çok Turizm Geliri Elde Eden Ülkeler

Sıra	Ülke	Uluslararası Turizm Gelirleri (\$) (2014)	Uluslararası Turizm Gelirleri (\$) (2013)	2014’ün 2013 yılına göre değişimi (%)
1	ABD	177,2 milyar	172,9 milyar	2,5
2	İspanya	65,2 milyar	62,6 milyar	4,2
3	Çin	56,9 milyar	51,7 milyar	10,2
4	Fransa	55,4 milyar	56,7 milyar	-2,3
5	Macao*	50,8 milyar	51,8 milyar	-1,9
6	İtalya	45,5 milyar	43,9 milyar	3,7
7	İngiltere	45,3 milyar	41,0 milyar	10,3
8	Almanya	43,3 milyar	41,3 milyar	5,0
9	Tayland	38,4 milyar	41,8 milyar	-8,0
10	Hong Kong*	38,4 milyar	38,9 milyar	-1,4

Kaynak: UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition

*Hong Kong ve Macao, Çin Halk Cumhuriyeti’ne bağlı özel yönetim bölgesidir.

Dünya genelinde, 2014 yılında uluslararası gelen turist sayısı 1,13 milyara ulaşarak yeni bir rekor kırmış ve sektör dünya geneli ihracat rakamlarına 1,5 trilyon dolarlık katkıda bulunmuştur (UNWTO, 2015: 6). Bu açıdan ülkelerin sermaye birikimi üzerinde de önemli derecede etkileri olan bir sektördür.

Dünya Turizm Örgütü'nün 2015 yılında yayınladığı bir rapora göre, uluslararası turizm dünya genelinde ihracat hizmetlerinin % 30'unu ve mal ve hizmetlerinin toplam ihracatının %6'sını karşılamaktadır. Gelişmekte olan pek çok ülkede ihracatta ilk sıralarda yer alan turizm, dünya ihracat kategorizasyonunda, yakıtlar, kimyasallar, gıda ve otomotiv ürünleri sektörlerinden sonra 5'inci sırada yer almaktadır.

Hizmet sektörünün ödemeler bilançosunda büyük bir yer kapladığı düşünüldüğünde, görünmeyen ihracat olarak değerlendirilen turizmin önemli bir gelir kaynağı olduğu görülmektedir. Çünkü bir ülkede ihracatın artması, ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli gelişmelerden biridir. İktisattaki milli gelir eşitliği incelendiği zaman ($Y=C+I+G+X-M$), net ihracatın milli geliri etkileyen temel otonom büyüklüklerden biri olduğu görülebilmektedir (Vanegas ve Croes, 2003).

Yoksullaştırıcı Büyüme kavramının teorik temelleri Hint asıllı iktisatçı Bhagwati (1958) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre, özellikle ulusal geliri düşük ülkelerde dış ticaretin artması, dış ticaret hadlerinin dengesini bozarak ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilemektedir (Ateş ve Bostan, 2007:2). Ayrıca petrol, doğalgaz, muz ve kakao gibi belirli bir ilksel mal ihracatına dayalı bazı Afrika, Latin Amerika ve Körfez ülkelerindeki ekonomik büyümenin çok düşük düzeylerde kalması Yoksullaştırıcı Büyüme kavramının önemini artırmıştır (Değer, 2010: 261).

Toplam ihracatı içinde uluslararası turizm gelirleri yüksek olan ülkelerin ekonomik büyüme performansının incelenmesi Yoksullaştırıcı Büyüme kavramı ve turizm sektörü ilişkisini ortaya koymak açısından önemli olacaktır. Literatürde ekonomik büyüme ve turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma yer alırken, ülkelerin toplam ihracatı içinde turizm gelirlerinin oranları temelinde büyüme, işgücü ve sermaye birikimi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar az sayıdadır. Bu bağlamda dünya genelinde 214 ülke için 1990–2015 dönemini kapsayan bir panel veri seti oluşturularak söz konusu değişkenler arasındaki etkileşimler incelenmiştir.

2. Literatür

Yoksullaştırıcı Büyüme kavramı ile ilgili literatürde, çoğunlukla dış ticaret, tarım ve buna bağlı olarak ulusal geliri düşük ülkelerin büyümesi üzerine çalışmalar yoğunluktadır. Alston ve Martin (1995) çalışmasında, tarım sektöründeki teknolojik ilerlemenin, negatif getiri oranlarına yol açarak ulusal refahı azaltacağını dolayısıyla yoksullaştırıcı büyümenin gerçekleştiğini belirtmişlerdir.

Barrett (1998), ulusal geliri düşük tarım ağırlıklı ekonomilerde liberal politikaların yaratacağı büyüme sürecinin iktisadi refah düzeyini azaltacağını öne sürmüştür. Ateş ve Bostan (2007), Türkiye'de ihracata dayalı büyüme

politikaları bazında dış ticaret hadlerini incelediği çalışmalarında, dış ticaret hadlerinin ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilediğini tespit etmiş ve yoksullaştıran büyümenin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Todorova (2010), çeşitli ülke ve mal gruplarını dikkate alarak yaptığı çalışmasında özellikle gıda ve hammadde sanayilerinde iktisadi büyüme sürecine bağlı olarak ticaret hadlerinin kötüleşeceğini ve ekonomik genişlemenin yoksullaştırıcı bir nitelik taşıyacağını göstermiştir.

Turizm, ulusal gelire olumlu katkı yaparken, bu alanda gerçekleştirilen yatırımlar ulaşım, tarım, inşaat, gıda, vb. diğer iş alanları üzerinde katma değer yaratmaktadır. Bundan dolayı iktisat literatüründe turizm sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur.

Balaguer ve Cantavella-Jorda (2002), eş bütünleşme ve nedensellik analizleri ile İspanya için 1975–1997 dönemi turizm gelirleri, reel döviz kuru ve GSYH değişkenlerine ilişkin üçer aylık verileri kullanarak turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Buna göre, turizm sektörünün İspanya ekonomisine uzun dönemde olumlu yönde etki sağladığı sonucuna ulaşmışlardır.

Dritsakis (2004), koentegrasyon ve Granger nedensellik analizleri kullanarak 1960:1 2000:4 arası dönemi ele alarak, Yunanistan’da turizm geliri ile iktisadi büyüme arasında güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Oh (2005) Kore için yapmış olduğu çalışmada turizm ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkiye rastlamamıştır. Çalışmada ekonomik büyüme turizmin değil, aksine turizmin ekonomik büyümenin bir nedeni olduğu tespit edilmiş ve turizm yönlü büyüme hipotezi reddedilmiştir.

Kim vd. (2006), Tayvan için yaptıkları çalışmada 1971-2003 yıllarını kapsayan dönemde turist sayısı ile GSYİH arasındaki ilişkiyi koentegrasyon ve Granger nedensellik analizi kullanarak incelemiş ve pozitif bir sonuca ulaşmışlardır. Bahar (2006), Türkiye için 1963-2004 dönemi verileri ile turizm gelirleri ve GSMH arasındaki ilişkiyi VAR modeli kullanılarak incelemiş ve turizmin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin bulunduğunu, yapılan eş bütünleşme testine göre de, her iki değişken arasında uzun dönemde karşılıklı ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Brida (2009), Meksika için yaptığı çalışmada 1980-2007 yıllarını kapsayan dönemde turizm harcamaları ve reel döviz kuru ile reel GSYİH arasındaki ilişkiyi koentegrasyon ve Granger nedensellik analizi kullanarak incelemiş ve pozitif ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Modeste (1995), 4 Karayip ülkesini kullanarak yaptığı çalışmada turizm sektöründe ki büyüme oranı ile millî gelir büyüme oranı arasında pozitif bir ilişki olduğuna yönelik bir sonuca ulaşmıştır.

Martin vd. (2004), çalışmasında 21 Latin Amerika ülkesi için 1985-1998 yıllarını kapsayan dönemde bağımlı değişken olarak kişi başına düşen GSYİH, bağımsız değişkenler olarak turist başına harcamadaki büyüme oranı, yurt içi yatırımlar, eğitimdeki kamu harcamaları ve genel hükümet harcamaları, siyasi istikrar ve yönetim kalitesi ile ilgili değişkenler kullanmışlardır. Yapılan analizlerde turizmin düşük ve orta gelirli ülkelerin ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiş ve turist başına harcama artışı reel büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gökovalı ve Bahar (2006), Akdeniz bölgesinde yer alan 13 ülke ve 1987-2002 yıllarını kapsayan çalışmada, bağımsız değişken olarak ihracatın içinde turizm gelirlerinin payı ve GSYİH içinde sabit sermaye yatırımları ile bağımlı değişken GSYH'deki büyüme oranı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Buna göre turizm gelirleri ve sabit sermaye yatırımları büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Proenca ve Soukiazis (2008), Portekiz, İtalya, Yunanistan ve İspanya ülkelerinin 1990-2004 kapsayan dönemine ait verileri kullanarak, bağımsız değişkenler uluslararası turizm gelirleri, nüfus, teknolojik büyüme, sermayenin amortisman oranı, GSYH'de reel yatırımların payı ile bağımlı değişken kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişkileri incelemiş ve turizm sektörünün ekonomik büyüme için kritik bir öneme sahip olduğuna yönelik bulgular elde etmişlerdir.

Fayissa vd. (2008), 42 Afrika ülkesi ve 1995-2004 dönemini kapsayan bir çalışma yapmışlardır. Yapılan analize göre, turizm sektöründen sağlanan gelirler ülkelerin beşeri ve fiziksel yatırımlarına katkıda bulunurken, GSYİH üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Sequeira ve Nunes (2008), 1980-2002 yıllarını kapsayan ve 1018 gözleme dayalı çalışmada, turizmin özellikle düşük gelirli ülkeler için ekonomik büyümeyi sağlayan temel sektörlerden biri olduğu belirtilmektedir. Turist sayısı, ihracatın ve GSYH'nin içinde turizm gelirlerinin payı ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişkiler incelenmiş, ekonomik büyümeyi açıklamakta kullanılan turizme ait tüm değişkenler anlamlı ve pozitif çıkmıştır.

3. Model ve Data

Çalışmamızın temel amacı toplam ihracatının içinde turizm gelirleri oranı yüksek olan ülkelerin, GSYİH büyüme oranlarının değişimlerini analiz etmektir. Bu doğrultuda 1990-2015 dönemini kapsayan ve 214 ülkeye ait verilerin tamamı Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Model, değişkenler ve özet istatistikler aşağıda sunulmuştur.

Temel aldığımız model, sermaye ve işgücünden oluşan üretim fonksiyonudur:

$$Q=f(K,L)$$

Ülkelerin üretim ve gelir düzeyinin en temel göstergesi Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'dir. İster firma düzeyinde olsun isterse ülke, ana üretim faktörleri sermaye (K) ve işgücü (L)'dir. Model en genel haliyle aşağıdaki şeklini almaktadır.

$$GDP = \beta_0 + \beta_1 (LABOR) + \beta_2 (GCAP) + \beta_3 (TRECEP) + u$$

Burada; GDP: GSYİH'deki % Büyüme, LABOR: İş gücüne katılım oranı %, GCAP: GSYH'nin %'si olarak sabit sermaye miktarları ve TRECEP: İhracatın %'si olarak turizm gelirleri'dir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) üye ülkelerin yapıları diğer ülkelerden farklı olduğundan dolayı OECD'ye üye olmanın etkisinin de dikkate alınması gerekir. Örneklemdeki gözlemlerin %24'ü OECD ülkelerinden gelmektedir. Bunun içinde hem sabit hem de eğim kukla değişkenleri modele dahil edilmiştir. Bunun yanı sıra turizm gelirlerinin ihracata oranının %80'i geçtiği gözlemler için uçdeğer (out1) atanmıştır.

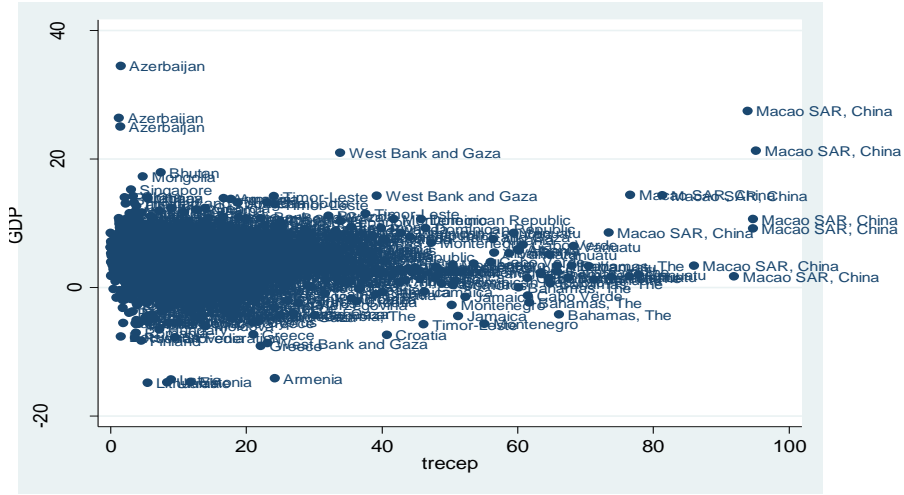
Tablo 2: Değişkenlere ait özet istatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standard Sapma	Minimum	Maksimum
gdp	1174	4.02	4.26	-14.8	34.5
labor	1174	63.23	9.94	37.9	89.6
gcap	1174	6.37	16.71	-50.5	239.8
trecep	1174	13.35	14.92	0.01	95.2

Tablo 2'de değişkenlere ait özet istatistikler görülebilir. Özet istatistiklere bakıldığında dikkati çeken husus 2009 yılında Ermenistan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Ukrayna'nın %14'ten fazla ekonomik daralma yaşadıklarıdır. En büyük ekonomik genişlemeyi de 2006 yılında %34.5'le Azerbaycan'ın deneyimlediği görülmektedir. İşgücüne katılımın %45'in altında kaldığı ülkeler ise Cezayir, Bosna-Hersek, Ürdün, Moldova, Timor-Leste ve Batı Şeria-Gaza'dır. İşgücüne katılımın %85'in üstünde kalan ülkeler ise Madagascar, Mozambik, Ruanda ve Tanzanya'dır. 2009 yılında Ukrayna'nın sabit sermaye'nin GSYH içindeki payı %-50.5 iken bu oran 2010 yılında Sierre Leone'de %239.8'dir. İhracat içinde turizm gelirlerinin %90'nun üzerinde olduğu ülke Çin Makao bölgesidir.

Grafik 1: GSYİH büyümesi ile turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı arasındaki ilişki

Ekonomik büyüme ile turizm gelirleri arasındaki ilişki Grafik 1’de gösterilmiştir. Çin Makao bölgesi turizm gelirlerinin ihracat içinde en çok paya sahip olduğu göze çarpmaktadır. Azerbaycan ise yüksek ekonomik büyüme yaşamasıyla birlikte ihracat içinde düşük turizm gelirine sahiptir.

4. Ekonometrik Tahmin Sonuçları

Ekonometrik modelde bağımlı değişken GSYİH’nin yüzde büyümesi olduğundan dolayı en uygun tahmin yöntemi Tobit’tir. Tablo 3’de panel tobit modeline ait ekonometrik tahmin sonuçları görülebilir. Birinci sütunda sadece sermaye (GCAP) ve emek (LABOR) değişkenleri ve ikinci sütunda ise sadece turizm harcamaları (TRECEP) eklenmiştir. Üçüncü ve dördüncü sütuna sırasıyla birinci sütundaki sermaye (GCAP) ve emeğe (LABOR), turizm harcamaları (TRECEP) ve uç değer (OUT1) ilave edilmiştir.

Tablo 3: Panel Tobit Ekonometrik Tahmin Sonuçları

VARIABLES	(1) gdp	(2) gdp	(3) gdp	(4) gdp	(5) gdp	(6) gdp	(7) gdp
labor	0.0463*** (0.0174)		0.0522*** (0.0162)	0.0488*** (0.0155)	0.0346** (0.0137)	0.0387*** (0.0140)	0.0387*** (0.0140)
gcap	0.0855*** (0.0057)		0.105*** (0.00591)	0.107*** (0.00591)	0.105*** (0.00587)	0.0888*** (0.00588)	0.0888*** (0.00588)
trecep		-0.0076 (0.013)	0.00774 (0.0105)	-0.00744 (0.0108)	-0.0218** (0.00975)	-0.0210** (0.00952)	-0.0216** (0.00968)
out1				7.599*** (1.864)	8.454*** (1.731)	8.044*** (1.684)	8.086*** (1.688)
oecd					-2.232*** (0.336)	-0.602 (2.995)	-0.863 (3.086)
labor*oecd						-0.0329 (0.0492)	-0.0309 (0.0495)
gcap*oecd						0.196*** (0.0205)	0.196*** (0.0205)
trecep*oecd							0.0180 (0.0522)
Constant	0.6768 (1.1154)	4.0769*** (0.269)	-0.0924 (1.043)	0.271 (1.002)	1.881** (0.911)	1.739* (0.927)	1.750* (0.926)
sigma_u	1.805*** (0.146)	2.157*** (0.165)	1.579*** (0.143)	1.469*** (0.140)	1.152*** (0.137)	1.147*** (0.132)	1.145*** (0.132)
sigma_e	2.99*** (0.072)	3.248*** (0.078)	3.190*** (0.0705)	3.187*** (0.0705)	3.189*** (0.0706)	3.063*** (0.0678)	3.063*** (0.0678)
Observations	1,174	1,174	1,174	1,174	1,174	1,174	1,174
Number of cno	144	144	144	144	144	144	144

Standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

OECD ülkeleri bütün ülkeler içinde gelişmişlik düzeylerinden dolayı farklıdır. Bu farkı dikkate almak için hem sabit hem de eğim kukla değişkeni oluşturulmuştur. Son üç sütunda önce sabit kuklası sonrasında ise OECD ülkeleri için eğim kuklası eklenmiştir. Altıncı sütunda öncelikle sermaye (GCAP*OECD) ve emek (LABOR*OECD) ilave edilirken yedinci sütunda ise modele turizm harcamaları (TRECEP*OECD) dahil edilmiştir.

Ekonometrik tahmin sonuçları literatürle uyumludur. Emegın ve sermayenin ekonomik büyümeye etkisi pozitifdir. Sermayenin etkisi emegın iki katıdır. OECD ülkelerinin etkisi çıkarılmadığında turizm gelirlerindeki değişimin etkisi yoktur. OECD ülkelerinin etkisi çıkarıldığında %5 anlamlılık düzeyinde turizm gelirlerinin etkisi negatiftir. OECD ülkelerinin diğer ülkelere farkı sermayenin katkısının üç kat daha fazla olmasıdır. Turizm gelirlerinin ihracatın %80'ninden fazla olan ülkelerde ortalama olarak ekonomik büyüme %8 daha fazladır.

Verisi bulunan bütün ülkeler ekonometrik tahmine dahil edilmiştir. Düşük gelirli ve yüksek gelirli ülke ayırımına gidilmeden bütün ülkeler için turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye olan etkisi bulunmaya çalışılmıştır. Bunun

sonucunda şunu söyleyebiliriz; OECD ülkeleri haricindeki ülkeler için turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı %1 arttığında, ekonomik büyüme %0.02 azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle %100 azaldığında yani yarı yarıya azaldığında ülkelerin GSYİH'sının %2 daha fazla büyümesine neden olacaktır.

Tablo 4: OECD ülkeleri için Panel Tobit Ekonometrik Tahmin Sonuçları

VARIABLES	(1) gdp	(2) gdp	(3) gdp
labor	-0.0162 (0.0223)		0.00697 (0.0239)
gcap	0.2347*** (0.0153)		0.290*** (0.0133)
trecep		-0.0597 (0.0479)	0.000366 (0.0259)
Constant	2.666* (1.601)	2.157*** (0.444)	0.899 (1.480)
sigma_u	0.584*** (0.168)	0.857*** (0.309)	0.306 (0.254)
sigma_e	1.759*** (0.094)	3.402*** (0.153)	2.081*** (0.0937)
Observations	279	279	279
Number of cno	31	31	31

Standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Sadece OECD ülkelerini içeren bir ekonometrik tahmin sonuçları Tablo 4'te görülebilir. OECD ülkeleri için ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktör sermaye'nin GSYİH içindeki payının artmasıdır. Ne işgücüne katılımın artması ne turizmin ihracat içindeki payının artması ekonomik büyümeyi etkilememektedir.

5. Sonuç

Çalışmada, ülkelerin toplam ihracatı içinde turizm gelirlerinin payının, söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesine etkisi araştırılarak, Yoksullaştırıcı Büyüme kavramının turizm sektöründeki etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda 1990-2015 yıllarını kapsayan dönemde 214 ülkenin verileri kullanılarak panel veri seti oluşturulmuştur. OECD ülkelerinin, veri setindeki diğer ülkelerden gelişmişlik düzeyleri farklıdır. Bu farkı dikkate almak için OECD ülkelerine hem sabit hem de eğim kukla değişkeni oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, emeğin ve sermayenin ekonomik büyümeye etkisi pozitifdir. Ancak, OECD ülkelerinin etkisi çıkarıldığında %5 anlamlılık düzeyinde turizm gelirlerinin ekonomik büyüme etkisi negatiftir. OECD ülkeleri haricindeki ülkeler için turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı %1 arttığında, ekonomik büyüme %0.02 azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu pay %100 azaldığında ülkelerin GSYİH'sının %2 daha fazla büyümesine neden

olacaktır. Bu açıdan bakıldığında ihracatın içinde turizm gelirlerinin payı arttıkça yoksullaştırıcı büyümenin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Alston, J. M. and Will J. M. (1995). *Reversal of Fortune: Immiserizing Technical Change in Agriculture*, *American Journal of Agricultural Economics*, 77(2), pp. 251-259.
- Ateş, İ. ve Bostan, A. (2007). *Türkiye’de Dış Ticaretin Serbestleşmesi Ve Yoksullaştırıcı Büyüme (1989 – 2004)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Bahar 2007, Sayı 18.
- Bahar, O. (2006). *Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13(2): 137-150.
- Balaguer, J. ve Jorda, M.C. (2002). *Tourism as a Long-Run Economic Growth Factor: The Spanish Case*, *Applied Economics*, 34: 877-884.
- Barrett, C.B. (1998). *Immiserized Growth in Liberalized Agriculture*, *World Development*, 26(5). pp. 743-753.
- Brida, J.G., Carrera, E. and Risso, W.A. (2008). *Tourism’s Impact on Long-Run Mexican Economic Growth*, <http://economicsbulletin.vanderbilt.edu/2008/volume3/EB-07C20155A.pdf>, (08/02/2016).
- Değer, M.K. (2010). *İhracatta Ürün Çeşitliliği Ve Ekonomik Büyüme:Türkiye Deneyimi (1980-2006)*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2:259-287.
- Dristakis, N. (2004). *Tourism as a Long-Run Economic Growth Factor: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis*, *Tourism Economics*, 10 (3): 305-316.
- Gökovaı, U. ve Bahar, O. (2006). *Contribution of Tourism to Economic Growth in Mediterranean Countries: A Panel Data Approach*, *Anatolia An International Journal of Tourism And Hospitality Research*, 17 (2): 155-168.
- Fayissa, B., Nsiah, C. ve Tadasse, B. (2008). *The Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa*, *Tourism Economics*, 14 (4): 807-818.
- Kim, H. J., CHEN, M.H. ve Jang, S.S. (2006). *Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan*, *Tourism Management*, 27: 925-933.
- Martin, J.L., Morales, N.M. ve Scarpa, R. (2004). *Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: A Panel Data Approach*, The Open Access Publication Server of the ZBW – Leibniz Information Centre for Economics.

- Modeste, N.C. (1995). *The Impact of Growth in the Tourism Sector on Economic Development: The Experience of Selected Caribbean Countries*, *Economia Internazionale*, 48: 375-385.
- Oh, C. (2005). *The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy*, *Tourism Management*, 26: 39-44.
- Proena, S. ve Soukiazi, E. (2008). *Tourism as an Economic Growth Factor: a Case Study for Southern European Countries*, *Tourism Economics*, 14 (4): 791–806.
- Sequeira, T.N. ve Nunes, P.M. (2008). *Does Tourism Influence Economic Growth? A Dynamic Panel Data Approach*, *Applied Economics*, 40 (18): 2431–2441.
- Todorova, T., (2010). *World Demand as a Determinant of Immiserizing Growth*, *iBusiness*, 2, pp. 255-267.
- Vanegas, M. ve Croes, R.R. (2003). *Growth, Development and Tourism in a Small Economy: Evidence from Aruba*, *The International Journal of Tourism Research*, (5), ss. 315-330.
- Usta, Öcal (2001). *Genel Turizm*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- UNWTO (2014), UNWTO World Tourism Barometer, Volume 12, http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom14_01_jan_excerpt.pdf (18.02.2016)

